

Marek Dutkiewicz

"Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 r. do 25 IV 1920 r.", Aleksander Smoliński, Toruń 2000 : [recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 4, 275-278

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nie mniejsze emocje wzbudziła dyskusja panelowa, zamykająca obrady konferencji poświęcona *Nowej humanistyce a podmiotowości ucznia*. Udział w dyskusji wzięli znani historycy, zajmujący się dydaktyką, m.in. prof. Czesław Majorek, prof. Janusz Rulka, dr Halina Tomalska. Ogólne wnioski z dyskusji skłaniają do stwierdzenia, iż uczeń to podmiot, jednocześnie kreator nowej humanistyki, której idea jest refleksja nad współczesnym człowiekiem i jego kulturą. Według H. Tomalskiej nowoczesny nauczyciel tworzy kulturę. Powinien nabywać kompetencje kulturowe, ponieważ uosabia dorobek cywilizacyjny. Gdy posiada wiedzę przedmiotową, podstawy wiadomości z zakresu psychologii i pedagogiki, wówczas staje się mistrzem dla swoich uczniów. Zdaniem prof. M. Kujawskiej podmiotowości ucznia u progu XXI wieku powinno się nadać „(...) szczególnego znaczenia, a humanistykę szkolną w jej nowym ujęciu rozumiemy jako przestrzeń, w której podmiotowość owa może stać się utopią urzeczywistnioną. Ta nowa humanistyka potrzebna jest we współczesnej myśli dydaktycznej i we współczesnej szkole”¹⁴.

Reasumując należy stwierdzić, iż refleksje nad rolą ucznia w nowej zreformowanej szkole nie zostały zakończone, a poznańska konferencja była ich interesującym zapoczątkowaniem.

Małgorzata Olszewska

Aleksander Smoliński, *Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 do 25 IV 1920*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, ss. 437.

Wiele zagadnień związanych z dziejami polskiego oręża w latach 1918-1920, nie doczekało się dotychczas dogłębnych badań naukowych. Stąd też każda praca poświęcona tej tematyce wzbudza zainteresowanie.

Wydawnictwo „Adam Marszałek”, specjalizujące się w publikowaniu prac naukowych wielokrotnie umożliwiała przedstawianie dorobku młodszymi wiekami i stopniami pracownikom naukowym naszych uczelni. Oficyna ta wydała książkę Aleksandra Smolińskiego przedstawiającą formowanie i rozwój organizacyjny jazdy polskiej od października 1918 roku do kwietnia 1920 roku, to znaczy od powstania pierwszych pododdziałów jazdy Wojska Polskiego, do utworzenia i podjęcia przez w pełni ukształtowane brygady jazdy typowych dla tej broni zadań. We wstępie autor informuje, że książka jest pierwszą częścią większej całości poświęconej dziejom jazdy II Rzeczypospolitej.

Autor jest adiunktem w Zakładzie Historii Wojskowej Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i od dawna zajmuje się dziejami kawalerii polskiej w XX wieku. W jego dorobku naukowym znajduje się wiele artykułów poświęconych tym zagadnieniom, a prezentowana książka podsumowuje wyniki badań.

Dotychczas nikt nie podejmował trudu kompleksowego opracowania tej tematyki. Pozorna obfitość prac poświęconych tej tematyce przy dokładniejszej analizie

¹⁴ Ibidem, s. 7.

prowadziła do wniosku, że wiedza nasza opierała się głównie na kilku artykułach. Pozostałe opracowania i wspomnienia są mało precyzyjne i odnoszą się raczej do wąskich zagadnień. Żadna z tych prac nie wykorzystywała szerokiego materiału archiwalnego, ani nie była skonfrontowana z piśmiennictwem tematu.

Praca A. Smolińskiego jest studium organizacyjnym. Nie zostało to jednak wyraźnie zaznaczone w tytule ani podtytule, który sugeruje znacznie szerszą tematykę. Książka liczy 437 stron i jest opatrzona indeksami osób i nazw geograficznych. Poza tekstem, ilustrowanym 30 fotografiami, zawiera 54 tabele i wykresy, w których przedstawiono lub zestawiono wiele dodatkowych informacji. Całość tekstu podzielona została na pięć rozdziałów.

W pierwszym, autor omawia chronologicznie formowanie kolejnych pododdziałów jazdy, początkowo plutonów, szwadronów czy dywizjonów na wszystkich frontach w okresie pomiędzy 12 października 1918 roku a czerwcem (listopadem) 1919 r. Datę początkową wyznacza przejście władzy zwierzchniej nad Wojskiem Polskim przez Radę Regencyjną, natomiast końcowa data to zakończenie procesu łączenia tych formacji w składzie Wojska Polskiego. Kolejno przedstawiono: plany utworzenia jednostek jazdy opracowane przez Radę Regencyjną w październiku 1918 roku, omówiono powstawanie formacji konnych na terenie Galicji i Lubelszczyzny, odtwarzanie pułków jazdy z byłych Korpusów Polskich, tworzenie szwadronów wojewódzkich po listopadzie 1918 r. powstawanie jednostek ochotniczych i partyzanckich, które później włączone zostały w skład WP. Przedstawiono także organizację jazdy w Wojskach Wielkopolskich i włączenie jej w skład Wojska Polskiego oraz utworzenie i przybycie do kraju formacji jazdy z Francji i południowej Rosji. Poza tym omówiono organizację tych pododdziałów kawaleryjskich, które od początku tworzone z myślą o ich służbie na korzyść dywizji piechoty.

Drugi rozdział, obejmujący okres od listopada 1918 roku po połowę 1919 r. przedstawia proces łączenia pododdziałów jazdy, najczęściej szwadronów z różnych pułków, w większe ugrupowania, początkowo o sile zbliżonej do pułku a później nawet większej. Proces ten dyktowany był potrzebami frontu oraz zadaniami, które mogły być wykonywane jedynie przez większe siły, połączone pod jednym dowództwem. Autor przedstawił kolejno: I Brygadę Kawalerii utworzoną w ramach Grupy Bug, jazdę Grupy Zaniemeńskiej, grupę szwadronów działających w ramach Dywizji Litewsko-Białoruskiej, I Brygadę Jazdy ppłk. Władysława Beliny Prażmowskiego utworzoną w kwietniu 1919 r., w trakcie operacji mającej na celu wyzwolenie Wilna. Następnie autor omówił opracowany w maju 1919 r. plan utworzenia pięciu trzypułkowych brygad jazdy oraz trudności w jego realizacji.

Kolejny, trzeci rozdział, poświęcony został przemianom organizacyjnym jakie nastąpiły od czerwca do grudnia 1919 roku. Omówiony został stan organizacyjny pułków i ich przynależności do brygad jazdy. W lipcu 1919 roku, spośród 17 pułków jazdy samodzielnej jedynie 9 było w pełni ukompletowanych. Nominalnie wchodziły w skład pięciu trzypułkowych brygad, jednak faktycznie część pułków nadal była podporządkowana dywizjom piechoty. Dalej autor przedstawił tworzenie jesienią 1919 roku czterech pułków strzelców konnych, mających ostatecznie odciążyć jazdę samodzielną od wykonywania

działań na rzecz piechoty oraz przebudowę brygad jazdy w listopadzie 1919 roku. Zakładano utworzenie 7 takich związków, grupujących 20 pułków.

W czwartym rozdziale autor przedstawił skład i organizację jazdy samodzielnej od stycznia do kwietnia 1920 roku. Kolejno opisane zostały plany reorganizacji oddziałów i ich realizacja w pierwszych miesiącach 1920 roku oraz stan gotowości jazdy samodzielnej (w marcu 1920 r. obsadzone było około 55 % etatów oficerów i 63 % szeregowych) i dywizyjnej.

W rozdziale piątym omówiony został skład, organizacja i stany liczebne oddziałów przeznaczonych do udziału w „wyprawie kijowskiej” w kwietniu 1920 r.

Praca A. Smolińskiego przedstawia pierwszy, stosunkowo krótki, bo półtoraroczny okres w dziejach odrodzonej jazdy. Charakteryzuje go żywiołowy i dynamiczny rozwój formacji kawaleryjskich. Przebiegał w kraju ciężko doświadczonym czteroletnią wojną i okupacją, w warunkach rozpalających się kolejnych konfliktów zbrojnych. W wyniszczonym kraju brakowało wszystkiego, poza olbrzymim zapalem do służby i pracy, co potrzebne było do tworzenia formacji kawaleryjskich. Mimo różnorodnych trudności, w krótkim czasie udało się zorganizować i wyposażać znaczne siły jazdy polskiej. Aby zdać sobie sprawę z rozmiaru pracy jaką dokonano wystarczy porównać stan organizacyjny na początku i końcu okresu omawianego w książce. U swego zarania jazdę tworzył jeden szwadron liczący 116 oficerów i ułanów, a w kwietniu 1920 roku było już 21 pułków jazdy samodzielnej i 5 pułków jazdy dywizyjnej. W szeregach służyło ponad 20 tysięcy żołnierzy.

Należy podkreślić, że praca A. Smolińskiego oparta została o bardzo bogaty materiał źródłowy. Autor dokonał szerokiej i dogłębnej kwerendy w Centralnym Archiwum Wojskowym oraz skonfrontował pozyskane informacje z piśmiennictwem tematu. Znalazło to swoje odbicie w przypisach, ale nie zostało w całości uwzględnione w bibliografii. Autor zamieścił jedynie selektywny wykaz wykorzystanych źródeł, lecz wydaje się celowym zamieszczenie pełnej bibliografii. Praca podejmuje na tyle unikalną tematykę, że jej bibliografia spełnia również rolę przewodnika dla innych, którzy prowadzą podobne badania¹⁵. W ten sposób wysiłek autora włożony w wykonanie szerokiej kwerendy zostanie odpowiednio spożytkowany. Właśnie taką rolę spełniają indeksy osób i nazw geograficznych zamieszczone w pracy A. Smolińskiego.

Poza wieloma słowami pochwały należy jednak zwrócić uwagę i na kilka, w opinii recenzenta, usterek. Wydaje się, że zaliczyć tu należy niekonsekwentne używanie niektórych terminów. Tak na przykład autor używa wymiennie: oddział, formacja, jednostka; co nie wydaje się w pełni uprawnione. Być może autor, korzystając z dokumentów wytworzonych głównie w pierwszych latach niepodległości, gdy terminologia wojskowa nie była ostatecznie ukształtowana, poddał się presji języka źródła. Poza tym wielokrotnie w tekście napotykamy na skrót „O. de B.” lub rozwinięty termin „Ordre de Bataille”. Nie znajdując jego objaśnienia w pracy, musimy sięgać do dawnych i

¹⁵ W 1998 roku została opublikowana bibliografia pt. *Militarne aspekty odrodzenia Rzeczypospolitej 1914 – 1921*, Bibliografia, Centralna Biblioteka Wojskowa, t. 1-2, Warszawa 1998, s. 439 + 436. W pracy tej wymieniono 9717 pozycji, lecz ze względu na mały nakład jest ona trudno dostępna.

nowszych encyklopedii wojskowych¹⁶. Autor używa go najczęściej w znaczeniu struktury, organizacji, składu a nie jak to podkreślają definicje encyklopedyczne rysowanego schematu organizacyjnego. W niektórych sytuacjach powraca jednak do najczęściej używanego znaczenia tego terminu wykorzystując go przy tytułowaniu tabel (18, 30, 35, 38, 48) lub tablic (2, 3, 4).

Reasumując, pracę Aleksandra Smolińskiego należy zaliczyć do potrzebnych i w pełni udanych. Sądzę, że razem z drugą częścią pracy zapowiadaną we wstępie, wypełnią lukę w naszej wiedzy o organizacji jazdy w dramatycznych chwilach odzyskania i obrony niepodległości.

Marek Dutkiewicz

Wanda Krystyna Roman, *Za Polskę do celi śmierci. Śledztwo i proces Nikodema Sulika*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 2001, ss. 300.

Znaczące miejsce w polskim piśmiennictwie historycznym zajmuje problematyka dotycząca losów Polaków na terenach byłego Związku Sowieckiego w latach II wojny światowej. Wśród publikacji są zarówno materiały wspomnieniowe, jak też opracowania naukowe oparte nie tylko na źródłach dostępnych w kraju, lecz przede wszystkim wykorzystujące zasoby archiwalne udostępniane od początku lat dziewięćdziesiątych w archiwach byłego ZSRR. Wśród tych prac znaczącą grupę stanowią opracowania dotyczące polskiej konspiracji niepodległościowej na terenach ziem wschodnich II Rzeczypospolitej. Prezentowana książka poświęcona jest historii Wileńskiego Okręgu Związku Walki Zbrojnej, a przede wszystkim jego komendantowi Nikodemowi Sulikowi, śledztwu i procesowi, jakie sprawiły mu sowieckie służby NKWD.

Nikodem Sulik w okresie międzywojennym służył głównie w jednostkach Korpusu Ochrony Pogranicza. W kampanii wrześniowej dowodził pułkiem KOP „Sarny”, z którym brał m.in. udział w jednych z większych potyczek z wojskami Armii Czerwonej, pod Szackiem i Wytocznem, w dniach między 28 września a 2 października 1939 roku. Następnie ppłk Sulik przedostał się do Warszawy i jako jeden z pierwszych związał się z konspiracyjną organizacją Służba Zwycięstwu Polski. W listopadzie 1939 roku, na rozkaz komendanta SZP gen. Michała Karaszewicza-

¹⁶ *Encyklopedia wojskowa*, pod red. Ottona Laskowskiego, t. VI, Warszawa 1939, s. 145. *Ordre de Bataille* – w potocznej mowie nazywany O. de B. – stanowi nazwę schematu składu jednostki wojskowej. Schemat O. de B. rysowany jest zwykle za pomocą znaków konwencjonalnych, ustalonych dla wszystkich jednostek i formacji wojskowych z jednoczesnym uwidocznieniem ich wzajemnej podległości.

Mała encyklopedia wojskowa, t. II, Warszawa 1970, s. 535. *Ordre de Bataille* – (franc. *ordre* – porządek, *szuk*; *bataille* – bitwa) pierwotnie rozkaz o uszykowaniu wojsk do bitwy, później schemat organizacyjny wojsk, przedstawiony zwykle za pomocą znaków konwencjonalnych z jednoczesnym uwidocznieniem podległości poszczególnych pododdziałów, oddziałów i związków, obecnie w Wojsku Polskim termin nie używany.